

A sepia-toned portrait of Rosalía de Castro, a Galician poetess, is the background of the cover. She is shown from the chest up, wearing a light-colored, high-collared dress with dark buttons down the front. Her hair is dark and styled in a bun. The portrait is slightly faded and occupies the left and center of the cover.

MANUSCRITOS
POÉTICOS
INÉDITOS DE
ROSALIA
DE CASTRO

*Henrique Monteagudo
María Xesús Lama*



REAL
ACADEMIA
GALEGA

Real Academia Galega
Xaneiro do 2014

MANUSCRITOS POÉTICOS INÉDITOS DE ROSALIA DE CASTRO



REAL
ACADEMIA
GALEGA

ÍNDICE

Presentación

Textos poéticos inéditos (1).
“Dinche o corazón na man”

Textos poéticos inéditos (2).
“Postrimerías”

PRESENTACIÓN

O xoves, 16 de xaneiro presentouse publicamente o descubrimento de textos poéticos inéditos de Rosalía de Castro. Trátase de manuscritos autógrafos (isto é, escritos pola propia autora) que conteñen versos descoñecidos seus (poemas e fragmentos) e que botan nova luz sobre os inicios da súa carreira poética en galego e -dun xeito especialmente revelador- sobre os últimos pasos da súa obra en castelán.

É esta unha novidade que pon un brillante ramo ás conmemoracións do ano do sesquicentenario de Cantares Gallegos e que sen dúbida será de grande interese tanto para os investigadores e investigadoras da obra rosaliana coma para a xeneralidade do público galego, dada a significación especial da autora.

Mar rápido que es
Mar alado que el viento.
tor vagabundo, que no pueda
nar nunca el inconstante vuelo
cruenden de la mar al fondo
o escutan la altura de los cielos

si son impalpables e incorp
~~similares~~ múltiples, y varío
por que llamanles paramientos
O paramientos blancos
color, es del al

“Dinche o corazón na man”

Henrique Monteagudo
Real Academia Galega

No Arquivo Municipal da Coruña consérvase un monllo de folios autógrafos de Rosalía de Castro, que segundo Juan Naya (*Inéditos de Rosalía*, pp. 16 e 25) foran doados polas fillas da poeta atendendo a solicitude do alcalde Manuel Casás Fernández (1925-27), quen, anos máis tarde presidiría a Real Academia Galega. Algúns deses folios recollen cantares populares, entre os cales se atopan varios dos glosados en *Cantares Gallegos*, o que suxire unha datación temperá da súa recolla (aproximadamente 1860-62). Entre estes, figura un folio que contén un poema (máis ben, esbozo ou fragmento de poema) en galego da nosa autora, que, por razóns que descoñecemos, pasou desapercibido ás distintas persoas que coñeceron eses papeis. Comezando por Manuel Murguía, quen debeu de ser o seu propietario orixinal e quen, xa viúvo, deu ao prelo un feixe considerable de poemas inéditos da súa finada esposa. E rematando polos estudosos que, máis recentemente, deron noticia ou publicaron textos procedentes dese interesantísimo fondo.

O fermoso texto que damos a coñecer é probablemente un esbozo, composto por 16 versos, que requiriría un luído posterior e acabaría formando parte dun poema máis extenso. Así e todo, pode ser lido como texto completo, dunha evidente calidade poética (digna da autora), que presenta un diálogo entre dous namorados: un mozo que fala na primeira estrofa e unha moza que responde na segunda. O estilo, o xeito, o tema lembran fortemente os poemas de feitío ‘popular’ de *Cantares Gallegos*. Pola estrutura dialogada lembra en particular a composición “Cantan os galos pr’ó día”; o esquema estrófico (coplas de catro versos con rima consoante dos versos pares) é similar ao das primeiras estrofas de “Adios, rios, adios, fontes” e ao do poema “Miña santa Margarida”.

A letra do manuscrito é, sen dúbida, da man de Rosalía de Castro, no estilo cursivo que empregaba para as notas rápidas, distinto ao que empregou noutros folios do mesmo fondo que recollen cantigas populares. Canto á datación, non temos elementos de xuízo firmes, pero aventuramos que talvez puido ser escrito arredor de 1870.

Para apreciar o valor da descuberta deste texto, cómpre ter en conta que son moi escasos os textos poéticos en galego orixinais de Rosalía que se deron a coñecer con carácter póstumo, e non conservamos o orixinal autógrafo de case ningún deles. A maior parte dos textos poéticos en galego escritos por Rosalía que coñecemos son copias de cantares populares, coma os que mencionamos antes. A última vez que se deron a coñecer poemas orixinais de Rosalía en galego aconteceu hai máis de sesenta anos, cando Juan Naya, bibliotecario da RAG, publicou o seu libro *Inéditos de Rosalía*,

Dinche o corazón na man
Dinche querida tua interior
Ca pinnacissima esperanza
Do pensamento pernicioso
Dinche col neuro que nara
De ilusiones bravas cuberto
Caracterio cerado
O'ten calor ~~stelo~~ aberto
Ca solitario ardalen
Eva vorina escondida
Solo para ti prantada,
Para ti solo na vida
E coma ~~for~~ sensitiva
Baixo outra man se pregala
E ~~so~~ solo onda ti viva,
E de ti lonxe muchalva

Manuscrito

Dinche o corazón na man

Arquivo da Biblioteca Municipal da Coruña

onde exhumou un único poema no noso idioma, “Tes unha frente de Apolo” (pp. 27-28).

Velaquí a transcripción directa do texto, ben lexible e con moi escasas grallas no orixinal.

“Dinche o corazón na man”

– Dinche o corazón na man
Dincho queridiña enteiro
Ca pirmeiriña esperanza
co pensamento pirmeiro.
Dincho cal neno que nase
De ilusións brancas cuberto
Caraveliño cerrado
ó teu calor dulce aberto.

– En solitarios herbales
Era rosiña escondida,
Solo para ti prantada
Para ti solo nacida.
E coma frol sensitiva
Baixo outra man se pregaba,
E solo onda ti vivia
E de ti lonxe muchaba.

Rosalía de Castro

Na minha vida vim outros
De mais memórias minhas
Puro condes nos fios
Galas, de me lembrar

Que chorar... Galas... a muitos
Lul ora a ti vim chorar;
Que morrer por mim...
It cantor U' oin o mesmo cantar
Cinda estan vivol' os probes,
Difuntos qu' ai falar.

Gustam' os teus olhos verdes.
ilomo no m' an de gustar!
Gustame missant' e m' eles
Gustame galas miralor
Lando me venem mirar
Mais m' an de...

TEXTOS POÉTICOS INÉDITOS (2)

POSTRIMERÍAS

ÚLTIMO POEMARIO DE ROSALÍA?
TRES POEMAS INÉDITOS EN CASTELÁN

María Xesús Lama López
Universitat de Barcelona

No Arquivo da Real Academia Galega consérvase unha carpeta de documentación rosaliana entre a que se encontra un pequeno grupo de manuscritos que corresponden maioritariamente a textos poéticos en castelán incluídos no libro *En las orillas del Sar*, contendo entre eles algúns textos inéditos acompañados de información moi relevante.

Este conxunto forma parte da documentación a que fai referencia Juan Naya no seu libro *Inéditos de Rosalía* (1953), onde informa da aparición dunha serie de manuscritos mesturados entre a documentación de Manuel Murguía e por esta razón salvados da queima que ordenou a escritora á súa morte e que levaron a cabo inmediatamente as súas fillas maiores, Alexandra e Aura. Por diversos motivos, explicados en parte por Naya, os manuscritos encóntranse dispersos en diferentes arquivos da cidade da Coruña: Arquivo Municipal, Arquivo da Deputación, Museo de Belas Artes e Arquivo da Real Academia Galega.

Entre o grupo conservado na RAG atópase un prego especialmente importante por ir encabezado cun epígrafe con letra da autora que anuncia un “tomo inédito” e conter tres poemas ata agora descoñecidos (Sign. MO-21/21). Este prego chegou ao Arquivo da RAG en 2003, mediante adquisición a María Casás, xunto con outro folio atribuído a Rosalía de Castro (“Lestrobe”) e un texto autógrafo de Manuel Murguía.

A desatención a este manuscrito encontra explicación probablemente debido á súa inmediata asociación con poemas incluídos no libro *En las orillas del Sar*, onde efectivamente se encontra parte do conxunto a partir da segunda edición. Así pois, o prego só pode valorarse cabalmente en relación co resto dos manuscritos que o acompañan.

- Un folio con anotacións de cantares populares en galego.
- Un folio que inclúe a última estrofa do poema 8, seguida dos poemas 9, 10 e 11. (Tendo en conta que estes poemas son os últimos dunha serie publicada en *La Ilustración Cantábrica* (18-maio-1882), é probable que se trate dunha copia da serie destinada ao envío para esa publicación.)
- Un folio co poema 107 (incluído na 2ª edición de *En las orillas del Sar*, 1909)
- Un prego con varios poemas e o encabezamento seguinte: “Rosalía. Del tomo inédito Postrimerías”

Sendo todo o conxunto dun interese considerable, ben por presentar algunha variante puntual das versións publicadas ou ben para o estudo grafolóxico polas considerables variacións da letra que presentan, é o último manuscrito o que chama a atención polo extraordinario valor da información que ofrece ese encabezamento e a nova perspectiva que deita sobre as poesías finais engadidas por Murguía ao preparar a segunda edición de *En las orillas del Sar*. O ton desesperanzado e as reflexións sombrizas arredor da banalidade da loita cotiá e a familiaridade coa morte parecen indicar que se trata de composicións dos últimos meses, mais que formaban parte dun proxecto para publicar un novo libro. Sen embargo, nese título de *Postrimerías*, delatábase a conciencia da autora de que sería o derradeiro. Un proxecto que podería incluír tal vez outros poemas de ton semellante que apareceron soltos, como “Predestinados”, “Desolación”, “A Pilar Castro Alván”, ou o poema 107 (“Más rápido que el rayo”).

A letra deste manuscrito é a cursiva inclinada para diante máis claramente identificable coa letra da autora, coincidente coa que aparece en todas as súas cartas conservadas. A forma é rechamante por faltarlle un retallo no lateral esquerdo en forma de recadro ou ventá, que fragmenta o primeiro poema e outro no reverso do prego. Presenta tamén retallada a marxe superior, o que mutila probablemente algúns versos dos poemas inéditos. Partindo destas limitacións materiais marcadas polas condicións de conservación do prego, podemos relacionar o seu contido como segue:

Moralia
Del tomo inédito "Postrimerías"

Que cuando a muerte tocan,
Yo no se si el pecado, pero digo
Que dichoso es el muerto, o que dichosa,
Cada aprisa salamos de la vida
La cada vez, mas empinada cuenta,
Empujame dolor, y hálleme luego
En su cima fantástica y desierta.
No, ni amante, ni amigo, ni allegado
Allí podra seguirme.
Avancemos, yo cuando la muerte
La soledad terrible.
Mas, ¿para que salvar? fatiga inútil
Cuando la vida suprema llama,
Y podemos, y poder desventurado,
Con un soplo levísimo apagarla.
Pues a mis pies el mar, ¿isolería tumba,
La ola encrespada estruella imponente
Contra la roca, y triste muere el día

Como en el hombre la esperanza muere
Morir... esto habo visto, y lo pondré.
Citemos lo deivan, mentera y "muera"
Y del abismo inmenso,
Un cuerpo sepultado en lo profundo.
Luego encuentro de pura posible grisea
El suicida infeliz, ¿quieres lo aclarar?
Dichoso aquel que espera,
Por si esta vida hallarse en sus parientes.
I T T

Mh' cuando un hombre anciano
Se buena, y solo encuentra
La tentación y el mal en su camino
La sombra y las tinieblas.
Cuando le viene la fatiga, y quiese
Reclinar sobre su frente su cabeza
No quiera ir a el sepulcro, y hante
Que le enfusa adelante la tormenta.
Y cuando va a gritar, ¡oh Dios, Dios, Dios!
Perdon, ¡oh Dios, ¡oh Dios, ¡oh Dios!
Su voz se seca, y ciega, a sus dasadas
Al porvenir, sin poderle entregar
Y queda de una cima en otra cima

Manuscrito (1)
Postrimerías

Arquivo da Real Academia Galega

Al infierno maldicen los creyentes
Coras a indomable fiera
Y el maldice a un uso del universo;
Ma' Dios... tan solo Dios, salva y condena

III

¡Con que la vida es que todo para, todo...
Thi' de volubere mi dolor, que al menos
El venaba del alma, solitaria,
El desolada y asno...
Ella, no hallar nada en torso
Dura de mi, mi en mi... ¡uena fuente!
Ya ni gozar ni padecer se quisiera;
Es en la vida el verdadero infierno.
No va solo, al que llora...
Ni, menor queña por ^{quedab} la grisea mia,
Basta un pensar al alma,
Jonan, fuma' le bastava' una dicha.
Vagando de desierta sola y triste
Jugate del destino, avita humilde
Nada ~~triste~~ festiva, triste y perdida.
Modi, triste y perdida;
pero conmigo lo llevaba, toda;
Llevaba mi dolor por compañia.

Leus del proprio...
Con pie... con el... el abrimo etc.

De quien hiele suspirato de Mei.
De nabi on pie, y aun menos,
De vovtro, or pue.
No hay mas fiero enemigo que el que oculto
En mierto proprio corazon, la hora
De de viba no cecchando en ta.
F T
"La copa es de oro puro
El nictor que contiene "de los cielos"
Dijo y bebio con ~~suavidad~~ boca
Hasta el ultimo sorbo del veneno.
En tanta de su pie, ardia su sangre
En furore y muerte,
Tan roja se brillaba en un sepulcro
La llama inextinguible del deseo.

Manuscrito (2)
Postrimerías

1. Tres versos finais do poema 92 de *En las orillas del Sar*. O anaco de papel que falta non parece indicar que puidese conter máis de 4 ou 5 versos, o que permitiría dilucidar a dúbida que manifestan as edicións modernas sobre se as dúas últimas estrofas do poema forman un conxunto coa estrofa anterior ou constitúen poemas independentes.
2. Por esta orde, os poemas 104 (“Ea!, a prisa subamos de la vida”), 102 (“No va solo el que llora”) e 103 (“La copa es de oro fino”), publicados por primeira vez na segunda edición póstuma do poemario castelán.
3. Intercalados tres poemas inéditos que se reproducen a continuación.

Ah, cuando un hombre ansía
ser bueno y solo encuentra
la tentación y el mal en su camino,
la sombra y las tinieblas.

Cuando le rinde la fatiga y quiere
reclinar, pobre mártir, su cabeza
siquiera sea en el sepulcro, y siente
que le empuja ¡adelante! la tormenta.

Y cuando va a gritar ¡Misericordia,
perdón! Mano funesta
su voz sofoca, y ciego, amordazado
al porvenir su porvenir le entrega.
Y rueda de una sima en otra sima

[...]

Al réprobo maldicen los creyentes
como a indomable fiera
y él maldice a su vez al universo;
Mas Dios, tan sólo Dios salva y condena.

* * *

¡Con que es verdad que todo pasa, todo...!
Ah!, devolvedme mi dolor, que al menos
él llenaba del alma solitaria
el desolado yermo.

Mas no hallar nada entorno
fuera de mi, ni en mi... ¡sueño funesto!
Ya ni gozar ni padecer siquiera:
es en la vida el verdadero infierno.

* * *

Lleno del propio [...]
Con faz cruel hacia el abismo eterno
[...]
De quien hube insensato de reír.

De nadie os fieis y aún menos
de vosotros, os fieis.
No hay más fiero enemigo que el que oculto
en nuestro propio corazón, la hora
de derribarnos acechando está.

trouba do lucco
ten curras non d
o' souo primeiro.
coplas o virillo e
o regular na co
cia, cantou d'ha co
Quar d'ua



REAL
ACADEMIA
GALEGA